

СВІТОГЛЯДНА ПАРАДИГМА ТЕХНІКИ СТАРОДАВНЬОГО КИТАЮ: КОНФУЦІАНСТВО

*Терешкун О.Ф., Прикарпатський національний університет
імені В. Стефаника*

Різним типам суспільства притаманні різні типи світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння і залежать вони від змісту світоглядних універсалей, які є фундаментом культури. Виявляються світоглядні універсалиї у різноманітних формах духовного та практичного освоєння людиною світу в буденній мові, феноменах моральної свідомості, естетичному освоєнні світу, функціонуванні техніки тощо.

Світоглядні універсалиї культури транслують накопичений досвід, передають його з покоління в покоління, забезпечують певний образ соціокультурного життя та відповідних йому типів особистості. Для людини «смисли універсалей постають як своєрідні глибинні програми, які зумовлюють зчеплення, відтворення і варіації всього розмаїття конкретних форм і видів поведінки та діяльності, характерних для певного типу соціальної організації» [Степин В.С. Философская антропология и философия культуры / В. С. Степин. – М.: Академический проект; Альма Матер, 2015. – С. 57.]. Смисли універсалей (світ, космос, буття, рух, простір, час, природа, людина, Бог, добро, зло, істина, та ін.) кожної культури найчастіше постають як щось само собою зро-

зуміле, за допомогою чого люди вибудовують свою діяльність, як правило, не усвідомлюючи глибинної основи свого світовідчуття, світосприйняття та світо-розуміння. У них акумулюється історично накопичений соціально-культурний досвід, за допомогою якого людина осмислює, оцінює та переживає світ, зводить у єдине ціле всі явища дійсності, що потрапляють у сферу її життєдіяльності. Світоглядні універсали існували ще до виникнення філософії, вони формували картину світу людини. Це стосується перш за все архаїчного суспільства та інших культур, наприклад, Стародавнього Єгипту, Вавилону, в яких не склалися розвинуті форми філософських знань. На основі світоглядних універсалей у тій чи тій культурі формуються базові цінності та смисли, за допомогою яких людина формує своє ставлення до світу, до себе, оцінює вчинки свої та інших, емоційно переживає їх. Базові цінності та смисли, виражені в системі світоглядних універсалей, можуть бути усвідомленими чи неусвідомленими. Неусвідомлені компоненти світоглядних універсалей культури (цінності, смисли, ідеали тощо) постають як архетипи (К. Юнг), які тривалий час можуть існувати як надособистісні психологічні утворення, що керують індивідуальною психікою.

Отже, світоглядні універсали виконують такі важливі соціально-культурні функції: по-перше, постають своєрідним фільтром історично змінюваного соціального досвіду; по-друге, слугують фундаментальною структурою людської свідомості, а їх смисли визначають категоріальну канву свідомості кожної історичної доби; по-третє, взаємозв'язок універсалей утворює цілісну картину людського світу, так званий світогляд епохи; по-четверте, вони формують певну шкалу цінностей, яка панує у цьому типі культури, суспільстві.

У рефлексії техніки філософи переважно здійснюють аналіз впливу техніки на природу, людину, суспільство, культуру тощо, не виокремлюючи світоглядних універсалей, картин світу та місця й ролі техніки в них. Такий аналіз виявляється однобічним і веде до демонізації техніки, надання їй розвитку автономного, часто незрозумілого, навіть містичного характеру. Дослідження техніки необхідно доповнити зворотнім впливом людини, суспільства та культури на розвиток техніки, визначити її місце у загальній картині світу, тобто необхідно пов'язати розвиток техніки з культуротворчими, світоглядними процесами, що відбувалися в різні епохи.

Традиційно східний спосіб мислення, східну світоглядну картину світу пов'язують із філософськими системами Стародавньої Індії та Стародавнього Китаю. У стародавній думці Китаю чільне місце посідає конфуціанство, яке, на противагу даосизму, зорієнтоване на практичні проблеми облаштування життя

людини і держави. Основою порядку в країні є ритуал, благопристойність, шанування та суворе дотримання розділення соціальних ролей. Традиційні норми етикету підказують людям правильні вчинки, поведінку: «не знаючи ритуалу, не можна утвердити себе в суспільстві» [Томпсон М. Восточная философия / М. Томпсон. – М.: Гранд: ФАИР-ПРЕСС, 2002. – С. 221.]. Якщо людина не дотримується ритуалів, то вона витрачає свою енергію даремно.

Конфуціанці не закликали дотримуватися природності та невтручання у хід речей. Їх цікавили культура й етикет як головні чинники облаштування життя. Взірцю благородної людини, яка розмірковує про обов'язок, протиставляли «маленьку людину», яка думає лише про власну вигоду. Благородна людина в утвердженні цінностей – це втілення високих духовно-моральних якостей, самовідданості та знання волі Неба. Її благородство випливає не з походження, а з виховання у собі високих моральних якостей. Пред'являючи високі вимоги до себе, благородна людина бажає бути повільною в словах і швидкою у справах, основою всього визнає справедливість і строго дотримується її, причини невдач шукає у собі самій, піклується про загальні інтереси. «Маленька людина», навпаки, висуває вимоги не до себе, а до інших, звинувачує у невдачах не себе, а інших, турбується лише про власні інтереси. В силу таких особливостей благородна людина безтурботна, спокійна, вільна, а «маленька людина» – пригнічена, засмучена, перебуває у постійній скорботі. Благородна людина володіє моральною та поведінковою автономією, а поєднавши в собі природність і вихованість, панує над «маленькою людиною», неспроможною вийти за межі своєї практичної спеціалізації.

Конфуціанство сильно вплинуло на духовну культуру Китаю. Воно було домінуючою ідеологічною системою в Китаї упродовж тривалого часу. Особлива увага приділялася збереженню та дотриманню норм ритуалів, сприйняттю нового крізь призму традицій та відповідності нового досвіду авторитетним уявленням минулого. Такому способу мислення не притаманний дух критики. Дані конкретних наук практично не брали до уваги. Відповідно конфуціанство призводило до своєрідного застою та сповільнювало розвиток Китаю. Проте в історії Китаю були чималі технічні досягнення. У стародавні часи було реалізовано низку грандіозних технічних проєктів, наприклад, створено агротехнічні споруди у басейні річки Хуанхе. Проте ці технічні досягнення було сприйнято як діяння міфологічних героїв. Наприклад, створення каналів і зміна русла річки Хуанхе вважалися діяннями Юя, який приборкував води і прокладав дороги. Робив він це за допомогою нелюдських засобів, а саме: перетворювався на ведмедя для того, щоб прокласти тунелі крізь гори; використовував дракона, за-

прягаючи його в плуг, а карту майбутніх агротехнічних споруд отримав від богів.

Отже, всі досягнення культури конфуціанство приписувало легендарним досконало мудрим правителям минулого. Нащадки зобов'язані лише вдумливо вивчати канонічні твори давнини, переказувати, коментувати, але не наважуватися доповнювати чи критикувати. У конфуціанстві проявляється негативне ставлення до активності людини стосовно перебудови світу загалом та технічної діяльності зокрема. Культура у вченні конфуціанства – заперечення нового заради збереження традиції.